

Lunds universitet
Historiska institutionen
HIS K01
Examinator: Yvonne-Maria Werner
Handledare: Dick Harrison
Datum, tid och plats: 27/5 2011, 14.15–16.00, sal 2

"Här lyktas Konunga styrsel"
**En komparativ studie kring senmedeltida och tidigmodernt fursteideal i
Västeuropa**

Fredrik Carrasco

Innehållsförteckning

INLEDNING	1
Syfte och frågeställningar.....	1
Avgränsningar.....	2
Källmaterial, metod och teoretiskt perspektiv	3
Konungastyrelsen	3
Fursten	4
Forskningsläge.....	5
Idé- och ideologianalys.....	7
Politisk kultur.....	9
BAKGRUND.....	11
Medeltida furstespeglar	11
Tidigmodern realpolitik	12
EN ITALIENSK FURSTE I DET MEDELTIDA SVERIGE?.....	13
Successionsordningen	13
Att förse sig med rådgivare	15
Upprätthållande av lag och ordning.....	16
Regentens ekonomiska förvaltning.....	18
Om krigskunskaper.....	20
Om ärlighet.....	23
Religiositet och dygdighet	24
Regentens intellekt.....	25
Manlighet	26
AVSLUTNING.....	28
Konklusion	28
Förslag för vidare forskning.....	31
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	32

Inledning

Jag tror inte att jag är ensam om att anse att Niccolò Machiavelli var en av de personer som gjort störst avtryck i vår syn på den tidigmoderna statens realpolitik. I hans rådgivning instrueras fursten att agera utifrån det ideal, som för Machiavelli, var nödvändigt för att bygga upp en stark stat och härska ostört i sin region.

Den i Västeuropa turbulenta övergången mellan senmedeltid och tidigmodern tid har länge intresserat mig och det är med fokus på politisk- och ideologinriktad historia jag valt att närma mig perioden. På flera platser i Europa skrevs kväden, krönikor och furstespeglar för att skönmåla och instruera kungar i konsten att förvalta ett rike. Även i Sverige, invånarfattigt och hårt skuldsatt under Magnus Erikssons regering, följdes trenden. Åt kungens två söner nedtecknades alla de erfarenheter som en blivande kung skulle behöva för att styra i enighet med världens ordning.

I den här uppsatsen skall jag visa att några av Machiavellis ideal förekom i den senmedeltida idétraditionen långt innan han författade sitt mästerverk och därmed normerade vår bild av den tidigmoderna fursten.

Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att uppmärksamma förhållandet mellan senmedeltida och tidigmodern rådgivningslitteratur för att belysa en idéhistorisk kontinuitet. Detta förhållande kan avslöja ifall liknande ideal cirkulerat i Europa innan schablonen för det realpolitiska fursteidealet lades. Området har inom svensk forskning ägnats lite uppmärksamhet och studiens huvudsakliga mål är därmed att bidra till forskningsinsatsen för att fylla denna lucka.

Studiens avsikt är således inte att bevisa att Machiavelli hämtade sina tankar och teorier i tidigare texter, utan snarare att konstatera att liknande ideal presenterats innan han försökte uppmana sin tids furstar hur de skulle förvalta makten. De frågor som skall besvaras är:

- *Hur förhåller sig idealbilden av statschefen i Konungastyrelsen till det ideal som presenteras i Fursten?*

- *Vilka tematiska likheter/skillnader finns i rådgivningsböckerna, och hur konstrueras regentens manlighetsideal?*

Avgränsningar

Eftersom studiens syfte är att belysa förhållandet mellan ett europeiskt senmedeltida fursteideal och dess tidigmoderna motsvarighet, har vissa avgränsningar varit nödvändiga. Uppsatsens främsta begränsning är källmaterialets representativitet. Det är omöjligt att gå igenom alla europeiska furstespeglar i förhållande till studiens omfång och därför har fokus lagts på svenskt senmedeltida fursteideal. Det svenska fursteidealet är i sin tur begränsat till en geografiskt avlägsen kultursfär, vilket kan medföra ytterligare kritik mot valet av källor. Det är omöjligt att bevisa om Machiavelli någonsin kände till det ideal som tillskrevs svenska kungar ca hundrafemtio år innan hans egen levnadstid. Eftersom den valda svenska furstespegeln är inspirerad av andra europeiska utgåvor kan den därmed hållas representativ för den allmänna europeiska idéströmningen, något jag kommer att återkomma till längre fram.

En andra begränsning är källmaterialets jämförbarhet kopplat till respektive furstespegels möjlighet att spridas och påverka sin publik. Konungastyrelsen skrevs för hand i en tid då liknande verk skrevs på beställning. Avskrifter har förekommit, men det är omöjligt att konstatera hur många regenter som någonsin hade tillgång till en utgåva. I Machiavellis fall hade boktryckarkonsten revolutionerat distribueringsmöjligheterna, vilket ledde till ökade möjligheter att nå ut till de europeiska furstarna under de kommande åren.

Eftersom tanken med studien är en jämförelse mellan de föreställningar som presenteras i rådgivningen, är inte mottagaren eller dennes reaktion väsentlig. Det centrala är avsändarens tankar om ett normativt ideal, vilket gör källorna jämförbara.

Källmaterial, metod och teoretiskt perspektiv

Uppsatsens källmaterial utgörs av de två rådgivningsböckerna Konungastyrelsen och Fursten, vilka båda skrevs i syfte att handleda statschefen i sitt ämbete. Efter att källmaterialet presenterats, redovisas ett översiktligt forskningsläge följt av studiens metod och teoretiska analysram.

Konungastyrelsen

Originalskriften av Konungastyrelsen, eller *Um Styrilse Konunga ok Höfðinga*, har gått förlorad under historiens lopp. Däremot existerar fragment av en avskrift daterad till senare delen av fjortonhundratalet vars ursprung spårats till Vadstena kloster. Det avskrivna fragmentet som består utav två blad folio skrivna på pergament, upptäcktes under 1860-talet i Finland där det använts som omslag till en räkenskapsbok från 1563. En fullständig avskriven utgåva av Konungastyrelsen publicerades 1634 av Johan Bure och utgör idag den enda kompletta kvarlevan av texten.¹

Bure skriver i inledningen på sin utgåva att han återgett texten ordagrant, ett löfte man enligt Moberg inte kan ta för givet. I en av Bures tidigare texter som han kallat Vttydhning (Uttydning), framgår det nämligen tydligt att vissa ord och stavningar i Konungastyrelsen korrigerats eller lagts till. Moberg tillägger dock att textens ursprungliga fornsvenska språk är så pass märkbart att man endast i undantagsfall kan räkna med Bures korrigerings, som i dessa fall syftar till förtydligande eller kompletterande parenteser. Bure verkar med undantag för de tydliga 1600-talstermerna *balkar* och *flockar* som i texten fungerar som kapitel, ägnat originalskriften stor omsorg och endast korrigerat i syfte att göra den mer begriplig. Den svårtydda fornsvenskan är något Bure även beklagar sig över i förordet.²

Dateringen av Konungastyrelsen har debatterats inom forskningen under det senaste seklet. Utgångspunkten för textens tillkomst fixerades av K.F. Söderwall i verket *Studier öfver Konunga-styrelsen*. Söderwall uppmärksammar i sin studie olika språkdrag som tyder på att texten är skriven på klassisk fornsvenska och att den därmed inte kan dateras senare än till trettonhundratalets mitt. Tidigast tillkomstdatum borde enligt Drar och Moberg ligga runt år 1280 eftersom författaren till Konungastyrelsen tydligt använt sig av Egidius Romanus

---

¹ Moberg, 1984, s.11, 14, 17-18, 42.

² Moberg, 1984, s.18-19.

furstespegel, som skrevs åt Kung Filip den Sköne av Frankrike, som grund åt den svenska utgåvan.³

Sammanfattningsvis torde Konungastyrelsens datering kunna preciseras till någon gång mellan 1330-1350. Moberg menar att skriftens uppfostrande retorik åt en omyndig kung onekligen pekar på att den författats åt antingen Magnus Eriksson, under hans tidiga regeringstid, eller åt de två sönerna under deras omyndighetstid. Eftersom Magnus Eriksson vid tiden ägnade sig åt att vinna över makt från rådsaristokratin till sig själv och sönerna bör 1340-talets senare hälft vara den troligaste dateringen för furstespegeln.⁴

Fursten

För Furstens del är både ursprung och datering något lättare att precisera. Vi vet att texten skrevs i början av femtonhundratalet av den före detta statsmannen Niccolò Machiavelli. Efter Medicifamiljens återtagande av makten i Florens fängslades Machiavelli på grund av misstankar om konspiration, men släpptes och avvisades kort därefter från staden. Den 10 december 1513 omnämndes skriften *Om furstendömena* i ett brev som Machiavelli skrev åt sin vän Francesco Vettori. Verkets mottagare var vid den här tiden fortfarande obestämd, men att det skulle överlämnas till Medicifamiljens överhuvud påven Leo X eller Giuliano de' Medici stod klart. Då Vettori var oförmögen att överlämna en utgåva till påven och Giuliano avled ändrade Machiavelli dedikationen till Florens nye härskare Lorenzo de' Medici.⁵

De ursprungliga handskrivna exemplaren av Machiavellis text är förlorade och den första kompletta utgåvan togs i tryck i Rom 1532. Bokens innehåll hade då genomgått vissa språkliga förändringar och titeln ändrades till *Fursten*. När boken distribuerades mötte den hård kritik från sina läsare. De menade att Machiavelli instruerade fursten i hur man med djävulsk list och grymhet förvärvade sin makt. Somliga läsare tolkade även *Fursten* som satir, där författaren avslöjade furstarnas sanna natur för folket. Lorenzo de' Medici som själv fick

---

³ Moberg, 1984, s.13, 56-57, Drar, 1980, s.70.

⁴ Moberg, 1984, s.106-107.

⁵ Machiavelli, Niccolò, *Fursten*, Natur och Kultur, Stockholm 2008, översättning och inledning av Marco Morner, s.14-15, Viroli, 2004, s.189-192.

ett exemplar visade sig föga intresserad av att varken läsa rådgivningen eller återinsätta Machiavelli i tjänst.⁶

1899 publicerades den första vetenskapliga sammanställningen av Fursten, baserad på sex olika manuskript. I den senaste utgåvan har nitton oberoende utgåvor sammanställts, samtliga manuskript har daterats till Machiavellis levnadstid. Huvuddelen av Fursten har daterats till år 1513 med undantag för vissa delar som kan ha bearbetats av Machiavelli ändra fram till 1518.⁷

Forskningsläge

Vårt svenska senmedeltida källmaterial är begränsat och lättöverskådligt i jämförelse med det utbud som finns att tillgå i resten av Europa. Den forskning som bedrivits kring materialet är i många fall omfattande och grundlig, men i vissa fall något otillräcklig. Det senare påståendet gäller forskningen kring Konungastyrelsen, som endast behandlats vid ett fåtal tillfällen under 1900-talet.

Kristin Drar har i sin doktorsavhandling *Konungens herravälde såsom rättvisans, fridens och frihetens beskydd* undersökt fursteideal i källmaterial från svensk hög- och senmedeltid. Eftersom undersökningen fokuserar på ett ideal ur ett teologiskt och filosofiskt perspektiv, utgör den det mest närliggande ämnet för den här studien. Drars källmaterial utgörs bland annat av Konungastyrelsen men även av andra politiska verk från tretton- och fjortonhundratalet, däribland Karlskrönikan och den propagandistiska Frihetsvisan. I den här studien har Drars ingående analys av Konungastyrelsen tjänat som tidigare forskning att utgå ifrån.⁸

Vidare menar Drar att begreppen i källorna är varierande och mångfasetterade, snarare än homogena idéer. Exempelvis var det kulturella rättsbegreppet starkare bundet till det svenska ättesamhällets fridsbegrepp, nämligen adelns frihet att delta i lagstiftning och kungaval, än det feodala rättsbegrepp som knöts till upprätthållandet av länsrätt och vasallens privilegier.

---

⁶ Morner, 2008, s.14-15, Viroli, 2004, s.192, 198.

⁷ Morner, 2008, s.15-16.

⁸ Drar, Kristin, *Konungens herravälde såsom rättvisans, fridens och frihetens beskydd: medeltida fursteideal i svenskt hög- och senmedeltida källmaterial*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm, 1980.

Uttrycksätt och värderingar, kan därmed ha olika innebörd beroende på källans kulturella och geografiska ursprung.⁹

En kritik som skulle kunna riktas mot avhandlingen är dess filosofiska omfång, kopplat till det övergripande källmaterial som använts. Drars studie är bunden till hur ett kanoniskt fursteideal som enligt titeln kopplas till rättvisans, fridens och frihetens beskyddare uttryckt i medeltida politiska texter. Med denna fokusering undkommer övriga uttryck i källorna uppmärksamhet, som i den här studiens sammanhang breddar bilden av den medeltida idealfursten.

Lennart Moberg gav 1984 ut boken *Konungastyrelsen en filologisk undersökning* genom Svenska Fornskriftsällskapet. Mobergs analys fokuserar på furstespeglens ord- och språkbruk. Utöver rollen som fornsvenskt lexikon ligger undersökningen inte nära den här studien. Däremot tillhör Mobergs diskussion kring Konungastyrelsens datering och tillkomst den senaste och mest grundliga inom den svenska forskningen.¹⁰

Henric Bagerius och Christine Ekholst publicerade en artikel i tidskriften *Scandia* år 2007 om sodomianklagelserna mot Magnus Eriksson under 1300-talets andra hälft. I *En olydig sodomit: Om Magnus Eriksson och det heteronormativa regentskapet* analyserar Bagerius och Ekholst de brev och uppenbarelser Birgitta Birgersdotter nedtecknade i sina försök att avsätta Magnus Eriksson från den svenska tronen. Genom att anlägga ett queerteoretiskt genusperspektiv visar Bagerius och Ekholst att anklagelserna om sodomi kring kungens sexualitet, var en del av de politiska vapen som ingick i den politiskt kulturella maktkampen under senmedeltiden. Bagerius och Ekholst artikel och resultat har i den här studien använts för att jämföra min analys av furstespeglarnas heteronormativa manlighet.¹¹

Internationell forskning kring Machiavelli och hans furstespegel är både spretande och svår att överskåda. I *Machiavelli: en introduktion* från 1981 redogör Quentin Skinner grundläggande för Machiavellis ideologiska tankar. Efter en kort bakgrund kring Machiavellis karriär som diplomat delar Skinner upp Machiavelli efter *Furstens* tre teman: Machiavelli

---

⁹ Drar, 1980, s.2-4, 48-49.

¹⁰ Moberg, Lennart, *Konungastyrelsen: en filologisk undersökning*, Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala, 1984, se kap 2.

¹¹ Bagerius, Henric, Ekholst, Christine, *En olydig sodomit, Om Magnus Eriksson och det heteronormativa regentskapet*, *Scandia* 2007:3.

som rådgivare, filosof och historiker. Skinner menar att den som studerar Machiavelli först måste förstå den tankevärld och samhällsuppfattning som präglade hans samtid. Skinner varvar därefter sina redogörelser kring Machiavellis rådgivning med kontextuella beskrivningar över 1400- och 1500-talens italienska kultur. För den här studien har Skinners analys kring Machiavellis roll som rådgivare och filosof legat närmast mina resultat kring Machiavellis idealfurste.¹²

Maurizio Viroli som är professor i politisk teori förklarar i förordet till *Niccolòs leende* översatt och utgiven i Sverige 2004, att studien inte syftar till att överträffa det som skrivits av tidigare historiker gällande historisk korrekthet. Virolis bok är en historisk biografi vilket har hållits i åtanke, och boken har framförallt använts för att stödja min analys av Machiavellis teorier.¹³

Professor Hans Hubert Anton från universitetet i Trier, publicerade år 2003 en artikel om de västeuropeiska furstespeglars idéhistoriska utveckling. I *Fürstenspiegel (Königsspiegel) des frühen und hohen Mittelalters* redogör Anton för furstespeglarnas tre kategorier, med utgång i de fostrande speglar som skrevs av klerker åt de karolingiska kungarna Jonas av Orléans, Sedulius Scottus och Hinkmar av Reims. Därefter presenterar Anton de kategorier som ger en sekulär syn på statsmakten som organism, samt de furstespeglar som grundats på aristoteliska värderingar.¹⁴

Idé- och ideologianalys

De teman som kommer att uppmärksammas är valda med omsorg och i min mening de områden som är mest jämförbara kopplat till de båda texternas samtid. Det är således oväsentligt att exempelvis belysa Machiavellis ideal kring den italienske furstens plikt att befria de italienska stadsstaterna från det han kallar ”barbarernas grepp.”¹⁵

Den tematik som för den här studien är väsentlig och jämförbar är: *successionsordningen, hur fursten bör hålla sig till rådgivare, upprätthållandet av lag och ordning, regentens*

---

¹² Skinner, Quentin, *Niccolò Machiavelli: en introduktion*, Översättning av Åsa Lindén, Daidalos AB, 1993.

¹³ Viroli, Maurizio, *Niccolòs leende*, Atlantis AB, Stockholm, 2004, s.9.

¹⁴ Anton, Hans Hubert, *Fürstenspiegel (Königsspiegel) des frühen und hohen Mittelalters*, 2003, <http://www.ahf-muenchen.de/Forschungsberichte/Jahrbuch2003/Anton.pdf>

¹⁵ Fursten, se kap. 26.

ekonomiska förvaltning, vilka krigskunskaper som krävs, synen på ärlighet, religiositet, dygdighet, intellekt samt regentens manlighet.

Utifrån dessa grundtankar kan en idé- och ideologianalys klarlägga ett ideologiskt tankemönster. Centralt i metoden är i det här fallet att texten tolkas utifrån aktörernas medvetna föreställningar, det vill säga deras fursteideologi och inte utifrån ett hermeneutiskt perspektiv. Komparativa inslag blir en viktig faktor i analysen, för att kunna jämföra likheter och skillnader mellan idéer samt hur de kan ha påverkat varandra. Enligt historikern Miroslav Hroch är det ytterst viktigt att de objekt som jämförs definieras utifrån samma teori och därmed kategoriseras som jämförbara. Likheter och skillnader kan i analysen sedan fastställa det generella mönstret.¹⁶

Göran Bergström och Kristina Boréus hävdar med anknytning till Herbert Tingsten att ideologier kan definieras utifrån tre aspekter: grundläggande värdepremisser, verklighetsomdömen och rekommendationer. Den förstnämnda innebär uppfattningar om människans natur och världsordningen. Här kan moraliska värderingar om vad som är rätt och fel inneslutas. Den andra aspekten innehåller påståenden om inbördes förhållanden i samhället såväl som dess utveckling. Med rekommendationer menar Tingsten att alla ideologier präglas av direkta handlingsförslag, exempelvis för styreselskickets utformning. Tillsammans utgör aspekterna det tankesystem som definierar en ideologi.¹⁷ Det är utifrån Tingstens definition fursteideologin kommer att undersökas.

För att undvika anakronismer är det av särskild vikt att rätt terminologi används vid analysen av respektive källa. Jag har i så stor utsträckning som möjligt försökt hålla mig till att benämna rikets överhuvud i Fursten för furste och dess motsvarighet i Konungastyrelsen för konung eller kung. För att rymma båda ämbetena under en titel har jag i vissa fall valt att benämna dem med samlingsnamnen regenten eller statschefen.

---

¹⁶ Dahlgren, Stellan, Florén, Anders, *Fråga det förflutna, En introduktion till modern historieforskning*, Studentlitteratur, 1996, s. 195-198, 201-203.

¹⁷ Bergström, Göran, Boréus, Kristina, *Textens mening och makt, Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2005, s.150-151.

Politisk kultur

Den teoretiska analysram som kommer ligga till grund för studien kan sammanfattas i termen *politisk kultur*. Termen har sina rötter i 1960-talets amerikanska sociologiska studier, även kallade *cultural studies*, med huvudsyfte att binda ihop politiska analyser på mikro- och makronivå. Under 1970-talets första hälft mötte teorin allt hårdare kritik, framförallt för att vara för individualistisk och fragmentiserande. Kritikerna menade att den politiska kulturen var ett resultat av varje enskilt lands politiska historia och inte av enskilda individers handlande. Denna kritik resulterade i sin tur att teorin försvann ur sociologiska och politiska sammanhang under resten av decenniet.¹⁸

Nicolas Demertzis har i sin doktorsavhandling *Cultural Theory and Political Culture* vidareutvecklat begreppet för att möta nya forskningsbehov. Demertzis konstaterar framförallt att teorin var alldeles för hårt bunden till sin tids vetenskapliga och strukturalistiska/funktionalistiska paradig, för att undgå kritik och kunna användas vid senare studier.¹⁹

Vidare föreslår Demertzis en ny definition av begreppet, för att aktualisera teorin vid politiska studier. Demertzis menar att politisk kultur både innefattar aktörernas (individuellt eller i grupp) uttalanden om sin politiska sfär, såväl som strukturen i sig och hur aktörerna förhåller sig till dessa. Enligt Demertzis bör politisk kultur därför definieras som

[...] the ensemble of schemes of perception, cognition and practice which in each society posit and actualize the political sphere.²⁰

Med utgång från Giddens strukturerings teori och Bourdieus habitusteori, anser Demertzis att politisk kultur skall ses som ”det komplicerade sätt som politiska strukturer struktureras och samtidigt strukturerar. De fastställer vad politisk handling är samtidigt som de fastställs av den.”²¹

I sin artikel *Bönder och centralmakt i det tidigmoderna Sverige*, undersöker Eva Österberg relationen mellan centralmakt och lokalsamhälle över tvåhundra år (1500-1700). Österbergs analys belyser visserligen en helt annan period än det senmedeltida samhälle som kommer beröras i denna uppsats, en kritik som skulle kunna riktas mot valet av tidigare teoretisk

---

¹⁸ Demertzis, Nicolas, *Cultural Theory and Political Culture, new directions and proposals*, Studentlitteratur, Lund, 1985, s.134-136, 141-143.

¹⁹ Demertzis, 1985, s.136, 146.

²⁰ Demertzis, 1985, s.159.

²¹ Demertzis, 1985, s.160. ”the complex way political structures are structured and structuring at the same time. They determine political action and at the same time they are determined by it”. Egen översättning.

forskning. Trots detta anser jag att Österbergs begreppsdefinition och teorianvändande är fruktbart i medeltida källmaterial. Österberg definierar, i likhet med Demertzis, exempelvis begreppet politisk kultur som det

[...] mönster för kollektivt handlande, med en tydlig och i allmänhet även artikulera d avsikt att uppnå någonting å en eller flera gruppers vägnar.²²

Med begreppet politisk kultur kan forskaren enligt Österberg kartlägga en kombination mellan de politiska aktörernas värderingar, hur de skulle realiserars och hur det uttrycks i en historisk dialog. En kombination med ett så tydligt sammanhang att den inte skulle kunna tas för historisk tillfällighet eller individuell taktik, utan snarare som ett historiskt mönster.²³

Politisk kultur som teori är särskilt användbar i historiska studier eftersom den är rörlig mellan aktörs- och strukturbegreppen. Dick Harrison belyser begreppets etiska värde i sin studie över tidigmedeltida kvinnliga makthavare, *The Age of Abbesses and Queens*. Detta värde ligger i att aktörerna, som enskilda individer eller i grupp, betraktas som en del av den politiska kultur de själva ville forma och vara en del av. Genom att acceptera detta, accepterar forskaren även det faktum att människan medvetet ville och kunde påverka historiens förlopp, snarare än att osynligöra henne som handlingslös i strukturerna.²⁴

Att aktörerna hade en vilja att normera och förändra sina politiska strukturer är därmed en förutsättning för studiens analysramar. En vilja som är särskilt skönjbar i de värderingar, formade inom ramen för aktörernas politiska kultur, som uttrycks i rådgivningslitteraturen.

---

²² Österberg, Eva, *Bönder och centralmakt i det tidigmoderna Sverige, konflikt – kompromiss – politisk kultur*, Scandia 1989:1, 2008, s.76.

²³ Österberg, 1989, s.76.

²⁴ Harrison, Dick, *The Age of Abbesses and Queens*, Nordic Academic Press, Lund, 1998, s.60-63.

Bakgrund

Medeltida furstespeglar

I sin strävan att legitimera och stärka sin auktoritet vände sig de medeltida kungaätterna till den katolska kyrkan. Den byråkratiska och institutionella kapacitet som kyrkans stöd medförde, innebar att politik och religion blev starkt sammanbundet. I utbyte mot sitt stöd strävade kyrkofäderna efter att fostra regenterna till att styra sina riken i enighet med den kristna läran. Som ett resultat i denna fostringsprocess författades under hela perioden ett flertal furstespeglar, på latin kallade *specula principis*. Furstespeglarna syftade till att instruera de världsliga härskarna i sina plikter, skyldigheter och att klargöra att kungen var insatt i sitt ämbete av Gud. Kungatiteln utökades med beteckningen *Dei Gratia* eller *av Guds nåde* och genom den kyrkliga ritual som blev allt vanligare, framförallt bland de karolingiska kungarna på 700- och 800-talen, där kungen kröntes av påven.²⁵

Med tiden ökade de påvliga ambitionerna att stå över de världsliga ledarna och politiska tvistemål uppstod. Framförallt handlade konflikten om vem av ledarna, de andliga eller världsliga, som hade rätt att ge biskoparna investitur. Konflikten kulminerade under senare delen av 1000-talet då den tysk-romerske kejsaren Henrik IV, efter att ha blivit bannlyst och inför risken om inbördeskrig, tvingades gå till botgöring hos påven. Investiturstriden såg sitt slut genom konkordatet i Worms år 1122 då Henriks efterföljare gick med på en kompromiss som innebar att kejsarmakten stärktes i Tyskromerska riket, medan påvens auktoritet stärktes i de italienska staterna.²⁶

Efter maktkampen kring sekelskiftet 1100 tvingades kungarna hitta nya teorier för sin auktoritet. Den aristoteliska samhällsynen fick ny legitimitet i och med översättningen av Aristoteles *Politiken* på 1260-talet. Eftersom kyrkan inte existerade under Aristoteles levnadstid, betraktades statsmakten inom läran som fri från kyrkans inflytande. Marsilius av Paduas *Fredens försvarare* från 1324 genomsyrades av den aristoteliska läran och skildrade i sin tur staten som en organism där kyrkan ingick med enda syfte att predika och förmedla sakramenten. Enligt Marsilius hade endast regenten rätt att straffa människorna och fatta beslut om rikets styre.²⁷

---

²⁵ Harrison, Dick, *Europa i världen medeltiden*, Liber AB, Stockholm, 2003, s.112-113, Anton, 2003, s.15-16.

²⁶ Harrison, 2003, s.113, 141.

²⁷ Harrison, 2003, s.113-114, Anton, 2003, s.17.

Tidigmodern realpolitik

Under 1500-talet stärktes centralmakten i de Europeiska staterna som en reaktion på de idéströmningar kring furstarnas envælde, som spridits under det tidigare århundradet. De filosofiska grunderna för fursteideologin baserades inte längre på kungens ämbete av Guds nåde, utan snarare för statens behov och suveränitet. En av förutsättningarna för en stark stat var enligt teoretikerna furstens absoluta makt på bekostnad av adelns inflytande. Utöver denna maktcentralisering skulle furstarna alltid fatta beslut å statens bästa, framför sina egna moraliska värderingar.²⁸

I Frankrike reagerade Jean Bodin över de inbördeskrigsliknande omständigheterna som, likande de i Machiavellis Italien ett halvsekel tidigare, slet sönder statsmakten. I sin bok *Six Livres de la République* från 1576, förespråkade Bodin att Frankrikes enda lösning på konflikterna var att all makt skulle centraliseras till en furste som stod över lagen. Samtidigt som Machiavelli menade att fursten inte kunde vara begränsad till etiska värderingar gentemot andra människor, förespråkade han att alla furstar borde sträva efter att älskas av sina medborgare för att inte mördas av dem. Berättigandet av det så kallade tyrannmordet hade sina rötter i antikens filosofier och motsvarande mord förekom i renässansens Italien, exempelvis mordet på Galeazzo Sforza år 1476.²⁹

Teorierna om samhällsfördraget och rätten att göra motstånd mot orätta furstar vidareutvecklades under 1600-talet, bland annat hos Thomas Hobbes vars åsikter färgades av det engelska inbördeskriget. I sitt verk *Leviathan* från 1651 menade Hobbes att alla människor var onda, giriga och egoistiska. För att skapa trygghet mellan medborgare krävdes därför ett despotiskt välde där fursten utan några som helst förpliktelser kunde utöva sin makt. Enligt Hobbes syftade medborgarnas underkastelse däremot endast åt deras eget beskydd, den furste som inte hade förmåga att skydda sina medborgare var därmed heller inte legitim för sitt ämbete.³⁰

---

²⁸ Rystad, Göran, Europa i världen ca 1500-1700, Liber AB, Stockholm, 2004, s.67.

²⁹ Rystad, s.68.

³⁰ Rystad, s.68-69.

En italiensk furste i det medeltida Sverige?

I de flesta fall då citat plockats ur källorna, har utdragen transkriberats och översatts till modern svenska för att underlätta för läsarens förståelse. De fall som ansetts vara tillräckligt lätta att förstå saknar översättning för att spara plats åt analysen. Det kan vara bra att hålla studiens frågeställningar (s.3) i bakhuvudet när vi nu skall närma oss källmaterialet.

Successionsordningen

I konungastyrelsens första balk som kallas ”varför allmogen behöver ha en Konung, och vem som har rätt att vara Konung”³¹ förklarar författaren att världen och allt däri är skapat av Gud. Allting som skapats behöver någon form av styrelse, därför har Gud skänkt mannen kunskap och samvete. Dessa egenskaper har mannen fått för att han skall kunna styra och vara herre över alla andra, ”[...] diwr ok fugla ok fiska/ ok alt thet i wärildene är.”³²

I författarens mening bör riket inte styras av flera män eller en av folket vald person. Ett valrike resulterar bara i att flera män rivaliserar om makten och den inbördes sämjan störs till följd av oroligheterna.

Ok aff missämia kombär dela/ Ok aff delo komber slagh ok dråp/ Aff dråpe inbyrdis kombär
deruise almogans bådhe til lif ok godz/ Ok thy torff almoghe styrilse haa.³³

Och av missämja kommer delning/ Och av delning kommer slag och dråp/ Av inbördes dråp
kommer allmogen drabbas både till liv och gods/ Och ty därför behöver allmogen ha styrelse.

För att upprätthålla den av Gud skapade samhällsordningen behövs således endast en kung eller hövding, som kan värna om riket. Styrelsen skall liknas vid världsordningen där endast *en* Gud skapade allting för att styra och råda över, därför är det viktigt att endast *en* man styr och råder över alla världsliga ting.³⁴ Enligt Drar var tanken om arvsrikets legitimitet en idéströmning som varit populär på den europeiska kontinenten sedan drygt 300 år tillbaka, vilket tyder på furstespegelns moderiktighet.³⁵

---

³¹ Konungastyrelsen, s.1.

³² Konungastyrelsen, s.2.

³³ Konungastyrelsen, s.5.

³⁴ Konungastyrelsen, s.7.

³⁵ Drar, 1980, s.76-78, 90

Vidare klarlägger författaren att konungen har fått sin titel och sitt namn efter sin klokhet, samt att okloka kungar inte får förekomma. På retoriskt vis förklaras det i bokens andra balk, att en vis man en gång sagt att orätta kungar liknas vid falska mynt som jämfört med äkta penningar inte är värda något. Än en gång understryker författaren att det bara finns plats åt en rättfärdig kung för att styra och råda över riket. Konungen skall även minnas att han är mer än en vanlig man och veta att han är Guds syssloman i denna värld.³⁶

Vem som helst kan således inte vara kung, det ämbetet tillhör otvivelaktigt den man som ärvt riket efter sin far och regerar i Guds tjänst.

thy skal kunungär wara äpte byrd ok arf/ som äpte fadher ok föräldre sina/ Then kyn är til godha rådha/ ok rönter til froma gärninga.³⁷

ty konungar skall vara efter börd och arv/ som efter fadern och sina föräldrar/ det slag [släktet] råder gott/ och röner till fromma gärningar.

Därefter återkopplar författaren tanken om allmogens bästa och inbördessämjan, till den regent som ärvt sin makt framför den som vunnit styret genom val. Det är enligt furstespegeln inget tvivel om att den ärftliga monarkin är det mest stabila styret, eftersom ”[...] thet är mera skadhi landa ok förderuilse almogans at weila barn [...] än hafua thet barn till konung ther med ärfda rät är til thz wald kumith.”³⁸

Vi ska nu vända blickarna mot Machiavellis rådgivning, gällande arvsriken kontra valriken åt sin herre Lorenzo. Efter inledningen till *Fursten* beskriver Machiavelli vilka olika typer av furstendömen som existerar, med deras respektive för- och nackdelar. Det är tydligt att han förespråkar det styrelseskick där fursten ärvt sin makt, eftersom arvfurstendömena enligt honom är betydligt enklare att kontrollera och hålla stabila. En furste som ärvt sin makt behöver heller inte oro sig för att en konkurrerande stat skall inkräkta och ta över. Då minsta motgång för den nya fursten endast skulle leda till att den rättfärdiga arvingen med folkets stöd skulle kunna ta tillbaka makten.³⁹

---

³⁶ Konungastyrelsen s.5, 14, 28.

³⁷ Konungastyrelsen, s.5.

³⁸ Konungastyrelsen, s.11.

³⁹ Machiavelli, s.46.

Vidare påpekar Machiavelli att de inbördes oroligheterna är färre i de stater där regenten ärvt sin makt. I ett arvsrike främjas således den inbördes sämjan, till allmogens bästa som också är så viktigt i Konungastyrelsen.

En furste som har ärvt makten har färre anledningar och mindre behov av att stöta sig med sina undersåtar – följaktligen är det naturligt att han är mer älskad av dem. Och om inte ett måttlöst utsvävande liv gör honom hatad, kan troligen inget hindra att han är omtyckt av sitt folk.⁴⁰

Att förse sig med rådgivare

Rådgivningen fortsätter enligt andra balkens titel, att instruera hur konungen skall styra sig själv och sitt leverne med dygd och aktning. En kung som vill regera gott och väl bör enligt Konungastyrelsen förse sig med ett antal rådgivare. Rådgivarna skall utgöras av rikets visaste och lärda män. De länder där det finns många rådgivare och visa män står högt, eftersom kungen inte bör handla i rikets ärende utan att först finna råd.⁴¹

Thet är ok bådhe tarf ok ära/ at hua trona ok vitra ok hemelika rådghiua ok ey många/ thöm han må hämelika opinbara/ ok fulkomlika i lius lata alt sit hierta ok hemelik ting.⁴²

Det är också [av] både behov och aktning/ att ha betrodda och kunniga och enskilda rådgivare/ och ej många/ [för] dem må han i enskildhet uppenbara/ och i fullkomligt ljus låta [öppna] hela sitt hjärta och enskilda ting.

Intressant nog bör kungen således hålla sig med ett antal rådgivare men inte alltför många. Exakt varför förklaras inte, istället fortsätter författaren med att presentera de främsta dygderna en kung bör leva efter varav en direkt kan kopplas till valet av rådgivare: måttligheten (temperamentia). Måttligheten, eller hovsamheten som den kallas i texten, är enligt författaren den dygd som är viktigast eftersom den hjälper kungen att kontrollera sina världsliga lustar och behov. En god konung bör framförallt vara måttlig i sin glädje, sitt ätande, drickande och i sitt val av kläder.⁴³

Även enligt Machiavellis anvisningar är det av stor vikt att fursten samlar ett antal rådgivare under sig. Hur många rådgivare fursten bör ha framgår inte och är möjligen oväsentligt. Inte

---

⁴⁰ Machiavelli, s.46-47.

⁴¹ Konungastyrelsen, s.12, 16-17, 70.

⁴² Konungastyrelsen, s.16.

⁴³ Konungastyrelsen, s.18-19.

heller nämns några dygder att leva upp till, däremot finns det ett tydligt tema av måttlighet som genomsyrar texten. Rådgivarna bör vara visa men inte skickligare än sin furste, eftersom de då misstänks lura sin regent. De måste även belönas tillräckligt för att göra dem lojala, men inte så pass mycket att de blir giriga. De måste helt enkelt vara beroende av sin furste.⁴⁴

Förmånerna ska vara stora nog att han [rådgivaren] inte önskar sig fler, [...] och ansvaret så omfattande att han [rådgivaren] fruktar varje förändring.⁴⁵

Det är av särskild vikt att undvika så kallade smickrare eftersom de endast ser till sitt eget bästa och varken säger vad de egentligen tycker eller det som är bäst för furstendömet. För att undvika smickrare bland sina rådgivare, bör fursten enligt Machiavelli därför söka rådgivning så ofta som möjligt men endast när fursten själv vill. Det är viktigt att avskräcka sina rådgivare från att yttra sig om saker som inte tillfrågats.⁴⁶

Enligt Viroli menade Machiavelli att en framgångsrik furste skulle regera tvärt emot de fyra dygderna, klokhet, rättvishet, styrka och måttfullhet. Utöver dessa fyra skulle fursten även avstå ifrån de särskilda furstedygder som länge dominerat idétraditionen, nämligen mildhet, frikostighet och redbarhet. En tolkning som i min mening endast avser de tre sistnämnda, vilka jag kommer återkomma till längre fram. Att fursten bör hantera sina rådgivare bestämt men med stor måttlighet framgår tydligt.⁴⁷

Upprätthållande av lag och ordning

Eftersom kungen enligt Konungastyrelsen ärvt sitt ämbete och rike av Gud, är det kungen som ytterst ansvarar för att upprätthålla lag och ordning i världen. Det ställs stora krav på att kungen skall leva ett frommare liv och tjäna Gud mer än varje annan man. För att fly det som är ogudaktigt och följa motsatsen, krävs det att konungen känner till och förstår samhällets olika *leverne*, eller stånd. Dessa skall kungen styra och värna om, genom att straffa brottslingar genom sin domsrätt. Kungens huvuduppgift är att upprätthålla den lag som är gammal och god.⁴⁸

---

⁴⁴ Machiavelli, s.149-150.

⁴⁵ Machiavelli, s.150.

⁴⁶ Machiavelli, s.151-152.

⁴⁷ Viroli, 2004, s.192.

⁴⁸ Konungastyrelsen, s.14-15, 30.

Ok ty at han är gudz sysloman/ i thesso werild satter til at döma ok plågha ok pina ilgerninges män/ ok näfsa thöm för thera brut.⁴⁹

Och ty att han är Guds sysloman/ satt i denna värld till att döma och plåga och pina illgärningens män/ och straffa dem för deras brott.

De män som lever efter dygd och sämja skall konungen däremot ära och freda. En kung får enligt författaren absolut inte göra något som skulle vara bortom Guds vilja och vetskap. De kungar som trotsar detta, gör det genom orättfärdiga handlingar och blir därmed orätta kungar. Den kung som enligt Konungastyrelsen är orätt kommer att straffas med olydig allmoge och skadad heder.⁵⁰

Författaren återkopplar därefter konungens jurisdiktion med den första av de kungliga dygderna, nämligen klokheten (prudencia). Klokheten är enligt texten den dygd som kan skilja gott från ont och den som kung som förfogar över klokheten agerar inte utan att göra det i gott syfte. En regent som vill vara rättvis och älskad av Gud, skall först älska honom. Rättvisa kungar tillägger författaren, skall inte endast skada de som begått brott utan även ”[...] för biudha/ at ängin androm skadha göri”. Eftersom kungen inte kan befinna sig i alla rikets städer måste därmed rättvisa domare utnämnas i varje landskap. Det tillhör således kungaämbetet att avgöra vem som bredvid regenten får döma och straffa brottslingar.⁵¹

I Fursten uttalar Machiavelli aldrig sig om sin uppfattning kring vem som har domsrätt. Däremot tar han klart och tydligt avstånd från tanken om att en god furste bör efterfölja de tre furstedygden mildhet, frikostighet och redbarhet. En inställning som Viroli enligt tidigare instämmer i.⁵²

Under sitt kapitel om grymhet och barmhärtighet kopplat till furstedygden mildhet, instruerar Machiavelli fursten i konsten att vara fruktad utan att vara hatad. Enligt rådgivningen har en furste alltid rätt att utöva våld för att säkra sitt furstendömes stabilitet, eftersom straff genom våldsdåd endast riktas mot enskilda invånare och inte drabbar den övriga befolkningen. En furste som straffar sin befolkning bör dock alltid göra det med stor försiktighet. Återigen undervisar Machiavelli med en retorik som påminner om Konungastyrelsens, i det här fallet gällande dygden klokhet som hjälper en kung att döma och straffa rättfärdigt. En furste som

---

⁴⁹ Konungastyrelsen, s.14.

⁵⁰ Konungastyrelsen, s.14, 16.

⁵¹ Konungastyrelsen, s.18-19, 25-26, 68, citat från sida 26.

⁵² Machiavelli, s.114, Viroli, 2004, s.192.

eftersträvar att bli fruktad och inte hatad bör därför med klokhed bestraffa de medborgare som anses förtjäna det, så att det inte sker utan lämpliga anledningar.⁵³

Men även en ny furste bör skynda långsamt och inte tro eller agera på första bästa rykte, och inte heller skrämman upp sig själv i onödan. Han bör gå varsamt fram och med mild hand så att inte [...] överdriven misstänksamhet gör honom outhärdlig.⁵⁴

Regentens ekonomiska förvaltning

Enligt Konungastyrelsen ansvarar kungen för att förse sitt vardagsfolk med mat, dryck och kläder. Gällande hovets kost skall denna bestå av fyra delar, fågel, fisk, kött från boskap och de varor som måste köpas eller bytas. Regenten rådas även att de ”kunungur [...] [som] ey är mildr [frikostiga] af godz ok penningom sinom/ Han få aldri fullan kärlek [...] af sinom vndidånom.”⁵⁵ Kungens frikostighet måste dock, precis som hans eget leverne, kontrolleras genom måttlighetens dygd. Författaren understryker att kungen skall äta sig mätt men inte full och dricka sig otörstig men inte drucken. Inte heller bör kungens vardagsfolk äta eller dricka för mycket, eftersom sådant osunt leverne tillhör de omänskliga lasterna och leder till odygd. Det centrala är att inte konsumera mer än var och ens naturliga behov.⁵⁶

Innan rådgivningen vänder sig mot den ekonomiska förvaltningen av kungens gods, följer ett resonemang kring barnuppfostran som är alldeles för intressant för att inte uppmärksammas. Kungens barn skall först och främst undervisas i de enligt texten visa mästarnas dygdeliga och förståndiga lära. Detta kommer medföra att kungabarnen blir lika goda regenter som sina fäder. För att nå gott uppförande förklarar författaren att Aristoteles menade att allt som skapats på naturlig väg har en uppgift. Ögat är skapt till att se, medan örat är skapt till att höra. Munnen är skapad för två uppgifter, nämligen att prata och tugga mat. Att göra två saker i taget är enligt författaren inte acceptabelt och leder endast till att ingen av uppgifterna utförs. Kungens barn skall med andra ord inte tala med mat i munnen.⁵⁷

---

⁵³ Machiavelli, s.118-120.

⁵⁴ Machiavelli, s.119.

⁵⁵ Konungastyrelsen, s.34.

⁵⁶ Konungastyrelsen, s.24, 42-43.

⁵⁷ Konungastyrelsen, s.55.

Därefter följer ett antal flockar som redogör hur kungen skall styra landet och allmogen. En god och vis kung skall undvika att vara ”[...] girughr up å sina vndidåna godhz”,⁵⁸ alltså girig på sina undersåtars gods. Gällande kungens egendom framgår det tydligt att detta skall förvaltas med stor omsorg så att den sedvanliga samhällsordningen inte störs.

Han skal göma och wäria gamalt kronona godhz ok gamblan kununxliken rät/ Ok thet huarghen minska: Ty at thet är laght ok utgiuit af almoghans wägna kununge ok hans härskap til uphåldes.⁵⁹

Han skall hålla och värja gammalt kronogods och gammal kunglig rätt/ Och [så att] det varken minskar: Ty det är lagt och utgivet av [å] allmogens vägnar [åt] kungens och hans herrskaps uppehälle.

Utöver att värna om det kronogods som står i kungens ägo, uppmanar författaren även till att grunda handelsleder och köpstäder efter allmogens behov. Vägnätet måste vara i det skick att det går att färdas mellan städerna i både sommar- och vintertid. Om allmogen har tillräckligt med köpstäder där de kan byta och köpa varor, kommer riket enligt författaren bli förmöget och framgångsrikt.⁶⁰

Machiavelli uppmanar sin furste att ta avstånd från all sorts slösaktighet gällande rikets medel. Kritiken riktas framförallt mot den tidigare nämnda dygden frikostighet. Eftersom en frikostig furste utarmar majoriteten för att gynna en minoritet i riket, kommer frikostigheten endast leda till fattigdom. En fattig furste tvingas sedan ta ut högre skatter av sina undersåtar, vilket i slutändan leder till furstendömet och regentens fördärv. Det är enligt Machiavelli inget fel på att vara frikostig med andras resurser, så länge det inte handlar om furstens eller medborgarnas egna. Målet är att anses vara frikostig samtidigt som fursten är sparsam. För att befolkningen ska kunna leva i välstånd är det därmed bättre att förvalta och sparsamt hantera det fursten har ärvt så att medlen kan täcka oväntade utgifter. Framförallt handlar det om att kunna försvara sig när furstendömet och befolkningen utsätts för angrepp.⁶¹

Machiavelli förklarar även att en god furste bör se till att medborgarna kan handla och bruka jorden problemfritt. Att främja handel genom att inte belasta köpmän med höga skatter utan

---

⁵⁸ Konungastyrelsen, s.57.

⁵⁹ Konungastyrelsen, s.58.

⁶⁰ Konungastyrelsen, s.65.

⁶¹ Machiavelli, s.115-117.

istället belöna dem för att de utövar sitt yrke i furstens städer är det bästa sättet att nå välfärd.⁶²

Konungastyrelsen avviker till viss grad ifrån Furstens syn på hanterandet av regentens tillgångar. I Konungastyrelsen skall kungen stå för mat, dryck och i viss utsträckning även kläder åt sitt så kallade herrskap. Utöver hovets kostnader uppmanas kungen även att omsätta sina tillgångar i rikets infrastruktur, vilket även Machiavelli nämner. I Fursten betonas dock vikten av att avstå ifrån att bekosta sina närmstas behov. Trots denna meningsskiljaktighet understryker båda furstespeglarna värdet av att förvalta regentens egendom och att i viss grad att antingen vara måttlig eller sparsam i sin ekonomiska förvaltning. Det är tydligt att både kung och furste ombeds att investera i infrastruktur och främja handel.

Om krigskunskaper

Om kungabarnens uppfostran ägnar författaren till Konungastyrelsen enligt tidigare mycket omtanke. Framförallt handlar det om att fostra goda Kungar i konsten att förvalta makten, men även att utbilda duktiga krigare som kan försvara riket mot yttre hot. Kungens arvingar bör därför ”medh lek ok skemtan”⁶³ vänja sig vid de prövningar som kriget ställer dem inför. Av särskild vikt är det att barnen lär sig hur man strider till både häst och fots, men även hur man stormar och försvarar fästningar. Kungens barn måste kunna hantera alla sina vapen, det är därför viktigt att de

skulu the sik wänia widh aldrahanda thön wapn the skulu i stridh haua til slagh ok wäria. Ok skulu the idhka skiuta medh armbyrst ok handbugha.⁶⁴

Skall vänja sig vid [de] allehanda vapen de skall ha till slag och värja [att kunna värja/skydda sig med] i strid. Och de skall idka [utöva] skytte med armborst och handbåge [pilbåge].

Därefter övergår instruktionen i hur kungen skall förbereda rikets försvar. Det framgår att landets värn består av två delar, varav den första är ett gott ridderskap och allmoge. Andra delen består av fasta hus och borgar som skall hindra rikets ”owini af inkomo”, med andra ord ovänner från att komma in.⁶⁵

---

⁶² Machiavelli, s.147.

⁶³ Konungastyrelsen, s.53.

⁶⁴ Konungastyrelsen, s.53.

⁶⁵ Konungastyrelsen, s.79.

En vis kung bör enligt Konungastyrelsen välja män som deltar i rikets försvar av välvilja. De krigare som i strid och örlog⁶⁶ sätter sin ära framför allt annat skall belönas med goda gåvor. Författaren ställer sedan en retorisk fråga om hur vi skall kunna urskilja vilka män som är skapta för strid och gott arvode⁶⁷ från de som inte lämpar sig. De män som är lämpade för strid har brett bröst och stadigt hjärta. De skall hålla huvud och hals på rätt plats, ha god syn, hörsel och i övrigt rask uppsyn. Det finns således inte plats för krumma personer eller åldringar. Vidare bör de ha stora händer och hårda knogar och vara starka till sinnet. Ett intressant tillägg är att den ”som hauer mykit fläsk/ han må ey mykit äruodha.”⁶⁸ Överviktiga personer lämpar sig därmed inte till hårt arbete och platsar heller inte i kungens krigstjänst.

Att kungen uppmanades att använda allmogen snarare än legotrupp vid härmönstring, var något av en svensk vana under medeltiden. Svaret på frågan om varför kan enligt Harrison härledas till både ekonomiska och demografiska argument. De svenska kungarna med sina vasaller var oftast för fattiga för att bekosta legosoldaters höga sold och frälset för få för att utgöra arméernas kärna. Man tvingades helt enkelt förlita sig på allmogen som rekryteringsgrund.⁶⁹

Dessutom är det enligt Konungastyrelsens författare av yttersta vikt att alla krigare är jämlika i vapen. Eftersom en person som inte är lika skicklig som de övriga är oduglig och endast blir slagen i strid. Slutligen övergår texten i att instruera hur striden bör föras. Det är bättre att strida när kungen är säker på sin seger, det vill säga när han har minst lika många krigare som sin motståndare. Att låta motståndare ha solen i ögonen och vinden i ansiktet på slagfältet är även fördelaktigt.⁷⁰

Konungastyrelsens sista sidor tillägnas konsten att bygga borgar och fästningar. Författaren menar att det är av största behov att kungen bygger goda fästningar som är stadiga som berg och hårda som klippor. Stora städer och fästningar skall omringas av murar, vilka måste vara så pass höga att man inte riskerar att få eld eller stenar inkastade med blidor.⁷¹ Utanför muren skall gropar grävas och om det är möjligt även fyllas med vatten. Framför huvudporten måste

---

⁶⁶ Strid till sjöss.

⁶⁷ I det här fallet tolkas *arvode* som *arbete*.

⁶⁸ Konungastyrelsen, s.80.

⁶⁹ Harrison, Dick, *Sveriges historia medeltiden*, Liber AB, Stockholm, 2002, s.172-174.

⁷⁰ Konungastyrelsen, s.82-83.

⁷¹ En *blida* är en slags kastmaskin.

det finnas en vindbrygga som kan hissas upp ”hvar tima borghare owini rädhas.”⁷² Porten skall förses med järnbeslag och ovanför dessa en så kallad portlucka. Portluckan skall vara ett gap i muren så att vatten kan hållas ned ifall anfallaren försöker sätta eld på porten. Slutligen understryker författaren att inga fästningar står av sig självt. Det krävs alltid krigare för att försvara murarna. Den som önskar inta en fästning skall därför hellre skära av de vägar som försör fästningen med vatten och föda, än att gå i strid med dess försvarare.⁷³

Även Machiavelli betonar vikten av att fursten bildar och tränar sig efter krigets behov. Enligt rådgivningen är konsten att kriga den enda färdighet som kan hålla en regent kvar vid makten när furstendömet är hotat. Av särskild vikt är det att lära sig terrängen i sitt rike så att denna kan utnyttjas till egen fördel. Genom att känna sin egen terräng tillåts även fursten att lära sig fiendens domäner och därmed även hur man undviker att bli besegrad av de som försvarar.⁷⁴ För att respekteras och inte känna sig hotad av sina egna trupper bör fursten

följaktligen se till att aldrig försumma sina krigsövningar, allra minst i fredstid. Detta kan han göra på två sätt – än i handling, än med studier.⁷⁵

Vidare avråder Machiavelli från att basera furstendömet försvar på legosoldater eller hjälptrupper från andra stater. De förra eftersom de beskrivs som fega, lögnaktiga, illojala och allmänt ovilliga att strida in i det sista för furstendömet överlevnad. Att söka hjälp från andra regenters truppstyrkor är oförnuftigt eftersom den utländske fursten inte skulle tveka över att även besegra den undsatte. Istället bör en furste basera sina styrkor på soldater ur den egna befolkningen, eftersom ”inget är så svagt och utsatt som ryktet hos en makt som inte är grundad på egna krafter.”⁷⁶

Både Konungastyrelsen och Fursten understryker betydelsen av att regenten är väl tränad i både enskild strid och konsten att föra krig. Vidare bör rikets försvar utgöras av egna medborgare som beväpnats och tränats istället för inhyrd trupp. Enligt William L. Urban hade de italienska furstarna fram till Machiavellis levnadstid haft en drygt femhundraårig tradition av att använda avlönade legosoldater för sina krigståg. Kondottiärernas⁷⁷ presterande i de italienska krigen blev allt sämre och vid vissa tillfällen vägrade de till och med att utföra sina

---

⁷² Konungastyrelsen, s.85.

⁷³ Konungastyrelsen, s.84-86.

⁷⁴ Machiavelli, s.109-111.

⁷⁵ Machiavelli, s.110.

⁷⁶ Machiavelli, s.98-100, 104-105, citat från s.108.

⁷⁷ Från Italienskans *Condottiero* – kontraktör.

arbetsgivares anbefallningar. Exempelvis vägrade florentinska legosoldater att storma Pisa år 1509 när stadens murar hade förstörts.⁷⁸

Skinner menar att Machiavelli förespråkade användandet av beväpnade medborgare framför legotrupp av två skäl. För det första var angreppet en reaktion över legosoldaternas allt sämre prestationer i de italienska krigen, samtidigt som han vände sig mot de antika idealen om medborgarskap och försvarsplikt.⁷⁹

Hur befästningar bör byggas framgår inte i Machiavellis rådgivning, istället lyfts både för- och nackdelar fram med att basera rikets försvar på dessa. Att fästningar är användbara eller inte avgör bara omständigheterna. Furstens bästa försvar är att ha en god relation till sina medborgare och att inte vara hatad av dem.⁸⁰

Om ärlighet

Eftersom kungen enligt Konungastyrelsen måste leva ett dygdigt och rättvist liv för att kunna styra riket väl, ställs även stora krav på att kungen följer ett stort antal dygder. Författaren hänvisar till att det tillhör odygdigt och omänskligt leverne att fara med osanning. Kungen uppmanas därför att ”Huxa [minns] huad tu loua/ Ok fulkoma huat tu louat hauer.”⁸¹ En av dydgerna benämns *stadighet i ord och minne*. Det är enligt författaren bättre att utlova mindre så att kungen kan hålla det som lovats bättre.

Han skal ok ey loua thet han wil ey halda/ ella han förmå ey halda. Ty at thz är ok odyghd ok omänska ey halda ord ok louan sina.⁸²

Han skall också [heller] ej lova det han inte kommer [att] hålla/ eller [det] han ej förmår [att] hålla. Ty det är också odygdigt och omänskligt att ej hålla sina ord och löften.

Här skiljer sig normen avsevärt ifrån Machiavellis fursteideal. Machiavelli förespråkar på retoriskt vis hur en furste bör känna till i vilka lägen det lämpar sig att vara ett lejon och när

---

⁷⁸ Urban, William L, Jones, Terry, *Medieval Mercenaries the buisness of war*, Greenhill books, London, 2006, s.269-270, jfr. kap 2.

⁷⁹ Skinner, 1993, s. 44-47.

⁸⁰ Machiavelli, s.142.

⁸¹ Konungastyrelsen, s.22.

⁸² Konungastyrelsen, s.33.

det är bättre att vara en räv för att undgå fällor. Eftersom inga andra människor enligt Machiavelli kommer hålla sina ord till varje pris, bör fursten inte heller göra det.⁸³

Därför varken kan eller bör en vis furste hålla sitt ord när det blir till skada för honom själv och när skälen till att han en gång gav sina löften inte längre föreligger.⁸⁴

Machiavelli uppmanar fursten att vara dygdig i ryktet. Det är eftersträvansvärt att framstå som bland annat barmhärtig, trofast och uppriktig, men absolut inte nödvändigt. Machiavelli hävdar därefter att det i vissa fall är skadligt att strikt leva efter alla de dygder som åligger en furste. En god furste bör istället behärska alla dygder men även deras motsatser och ständigt ”göra vad som än krävs för att erövra och behålla makten.”⁸⁵

Religiositet och dygdighet

Ett återkommande tema i Konungastyrelsen är förhållandet mellan kungen och Gud. Eftersom konungen enligt författaren är Guds syssloman på jorden, är det av yttersta vikt att kungen mer eftersträvar Guds kärlek mer än någon annan man. Under den första flokken om konungens uppförande understryker författaren vikten av att ”sik wäl ok dyghdelika haua i gudz tienisto.”⁸⁶ De fyra dygder som enligt Konungastyrelsen är viktigast för en konung är klokhet, styrka, måttlighet och rättvisa. Därtill presenterar författaren ett flertal kungadygder såsom barmhärtighet, frikostighet och stolthet samt deras respektive laster och motsatser. Moberg identifierar de fyra huvuddygderna som de fyra kardinaldygderna.⁸⁷

Även i Fursten omnämns ett flertal dygder och laster, vilka tidigare rådgivare enligt Machiavelli alltid uppmanat och avrått sina furstar från. Machiavellis slutsats är att lasterna oftast säkrar furstens makt medan dygderna leder till dennes fall. En vis furste bör följaktligen följa dygderna när det är fördelaktigt, och avstå ifrån dem när de är till skada. I övrigt nämner Machiavelli inte några normer gällande furstens kärlek till Gud eller religionen. Utöver att

---

⁸³ Machiavelli, s.122-123.

⁸⁴ Machiavelli, s.123.

⁸⁵ Machiavelli, s.124-125.

⁸⁶ Konungastyrelsen, s.60.

⁸⁷ Konungastyrelsen, s.14, 18-20, 25, 44-48, Moberg, 1984, s.11-12.

delar uppfattningen om att Gud styr och avgör allt, menar Machiavelli att människan fortfarande har en chans att påverka sitt öde.⁸⁸

Skinner hävdar att Machiavelli här främst gick till angrepp mot de klassiska furstedygerna och framförallt frikostighet och barmhärtighet. Vilket tyder på Machiavellis vilja att förändra idétraditionen.⁸⁹

Regentens intellekt

Ingen av furstespeglarna ägnar sig åt att idealisera över en intellektuell regent. Däremot innehåller de båda underliggande budskap som tyder på att statschefen måste förfoga över ett starkt intellekt. I Konungastyrelsens fall förklarar författaren att alla kungar skall omge sig med klerker i räkenskaps- och skriftliga ärenden. Detta för att underlätta landets och allmogens styrelse. Därefter klargörs det att konungen själv måste kunna läsa och förstå alla brev och räkenskaper som hanteras.

Tå är thet mykin hedhr ok tarf/ at the kunnen sielue läsa ok tydha/ ok wäl förstanda sin bref ok rekninga.⁹⁰

Då är det [av] mycket heder och behov/ att de [kungarna] själv kan läsa och tyda/ och wäl förstå sina brev och räkningar.

Machiavelli som tillägnar sin skrift åt Lorenzo De' Medici, skriver i inledningen att rådgivningen bör betraktas som en gåva. En gåva som innehåller alla lärdomar rörande furstens styrelse som Machiavelli skaffat sig under sin karriär. Längre fram i handledningen förklarar Machiavelli vidare, att avsikten med den kunskap han vill förmedla endast är till nytta för och ämnad åt "[...] dem som förstår sig på det."⁹¹

Det föreligger således ett behov av att fursten skall förstå sig på sin rådgivning och det som skrivs åt denne. Machiavelli uppmanar Lorenzo i förordet att uppnå "[...] den storhet som lyckan och era övriga egenskaper utlovar."⁹² Precis som författaren till Konungastyrelsen uppmanar sin kung att väl förstå sina brev och räkningar, måste en god furste kunna förstå allt

---

⁸⁸ Machiavelli, s.113-114, 157.

⁸⁹ Skinner, 1993, 49-51.

⁹⁰ Konungastyrelsen, s.51.

⁹¹ Machiavelli, s.43, citat från s. 113.

⁹² Machiavelli, s.44.

som skrivs åt honom för att det skall vara till nytta. En regent som inte är klok nog att förstå sig på de ärenden som hanteras kommer därmed aldrig heller kunna förvalta sin makt eller styra sitt rike särskilt länge.

Manlighet

Avslutningsvis skall ett sista ideal uppmärksammas som inte tydligt framgår i Machiavellis verk utöver att fursten hela tiden omnämns tilltalas *han*. Varför Machiavelli undviker att reflektera över den heteronormativa manligheten lämnar jag därhän och väljer istället att endast belysa Konungastyrelsens normer kring regentens manlighet. Orden *mannen*⁹³, *manzens och manz*⁹⁴ förekommer frekvent i texten och i vissa fall även med olika ändelser. Det är oklart om författaren i dessa fall använder termerna för att beskriva mannen till könet eller om de används som samlingsord för människan, möjligen inspirerat från tyskans *mann*. I andra fall förekommer ordet *mandom*⁹⁵ i sammanhanget av att kungen skall vara mer än andra män. Här rör det sig uteslutande om en slags normativ manlighet kopplat till regentens uppförande. Det manliga idealet röjer sig när författaren beskriver hur kungen skall uppföra sig i krig och vilka män som är lämpade.

Ty at ärlikare är medh dyghd ok mandom strida ok döa/ än liua medh skam ok skadha.⁹⁶

Ty [det] är ärligare [mer ärofyllt] att med dygd och manlighet strida och dö/ än [att] leva med skam och skada.

Författaren klargör här att det är omanligt att vända sin motståndare ryggen och fly från nederlag. Det är mannens ära och därmed även manlighet som skadas ifall han är rädd och försiktig istället för tapper och djärv. Eftersom kungen skall eftersträva ett dygdigt liv och vara mer än någon annan man, står omanlighet direkt i strid med idealet av en god konung.⁹⁷

Även de män som skall följa kungen i fält måste leva upp till det heteronormativa idealet. Eftersom kriget utsätter de som deltar för våld och otäcka syner kan knektarna och sjömännen inte vara svaga, eller *kvinnliga*, i sitt beteende.

---

⁹³ Konungastyrelsen, s.2.

⁹⁴ Konungastyrelsen, s.17, 55.

⁹⁵ Konungastyrelsen, s.14.

⁹⁶ Konungastyrelsen, s.81.

⁹⁷ Konungastyrelsen, s.14.

At örlöghismän skulu tora sea manna blodh: Ty at thet är quinna áthäue/ ey tora sea sár älla blodh manna.⁹⁸

Att örlogsmän skall våga [att] se mänskligt blod: Ty att det är kvinnligt uppförande [Áthävor]/ [att] ej våga se sár eller människors blod.

Här talar författarens uppmaning för sig själv. De män som inte vågar se krigets fasor betar sig kvinnligt och långt ifrån den normativa manliga. Sådana män platsar inte i örlogstjänst.

Det heteronormativa idealet lyser allra starkast igenom när kungen uppmanas att inte, som texten benämner det, blandas i köttslig lust med andra än sin maka. Uppmaningen skulle kunna tolkas som en vädjan att kungen bör hålla sig trogen inom äktenskapet. Emellertid avslöjar författarens retorik om djurrikets normer att det hela handlar om kungens sexualitet.

Al renfärdogh diur ok fughla haua ok älska huart thera sin maka ok blandas ey medh androm til sin kiutlika lusta[...]Ok blandas ey saman vtan the wilia ok mågha fostr afla ok födha [...] Ok huilkin man suá liuer/ Han är wärre än man/ ok wärre än nokot renfärdoght diur.⁹⁹

Alla *renfärdogh*¹⁰⁰ djur och fåglar haver och älskar vardera sina makar och blandas ej med andra till sina köttliga lustar [...] och sammanblandas ej utan att de vill och kan avla och föda foster [...] Och den man som så lever [i motsats till föregående stycke]/ han är värre än en man/ och värre än något *renfärdoght* djur.

Bagerius och Ekholst konklusion visar att sodomibegreppet, som var en del av en traditionell politisk smutskastning under senmedeltiden, stred emot idealet av en kristen, god, självständig och ståndaktig regent. Dessa anklagelser syftade med stor sannolikhet till att försöka avsätta kung Magnus från tronen för att utnämna en, enligt Birgitta lämpligare regent.¹⁰¹

Uppmaningen till läsarens sexualitet tyder på att tronarvingarna skulle fostras i enighet med det heteronormativa idealet och i slutändan undgå de sodomianklagelser som kung Magnus själv fick ta emot två decennier senare. Genom denna fostran skulle arvtagarna undkomma de regentkritiskas främsta politiska vapen.¹⁰²

---

⁹⁸ Konungastyrelsen, s.81.

⁹⁹ Konungastyrelsen, s.33.

¹⁰⁰ Översättning saknas i lexikon, *rättfärdig(a)* ligger enligt mig närmast.

¹⁰¹ Bagerius, Ekholst, 2007, s.9-10, 27-28.

¹⁰² Bagerius, Ekholst, 2007, s.7, 27.

Avslutning

Konklusion

Var det Machiavelliska fursteidealet verkligen radikalt och revolutionerande, eller fanns det en idéhistorisk kontinuitet från det senmedeltida Västeuropa till tidigmodern tid? Frågeställningen är stor och argumentationen för att nå ett svar hade troligtvis krävt ett omfång utöver det möjliga för den här studien. Jag har därför brutit ner problemet till en lätthanterlig nivå och utgått ifrån två kända furstespeglar författade med ca 150 års mellanrum. Hur förhåller sig fursteidealet i Konungastyrelsen och vilka tematiska likheter/skillnader finns, i relation till det ideal som presenteras i Fursten?

Med utgångspunkt i politisk kultur som analysram har jag visat att författarna till de båda rådgivningsböckerna var färgade av sin samtida kultur, samtidigt som de försökte förändra och normera dem. I enskilda fall visar rådgivningen på brott och förändringar i idétraditionen, medan majoriteten av fursteidealet tyder på kontinuitet.

Både Konungastyrelsen och Fursten förespråkar den ärftliga makten och arvsriket som det mest stabila styret. I Konungastyrelsens fall handlar det om att säkra rikets enligt författaren inbördes sämja, medan Machiavelli hänvisar till att de stater där fursten ärvt sin makt är enklare att försvara eftersom folket är vana vid sin fursteätt. De medborgare som är vana vid en furstesläkt har dessutom färre anledningar att sätta sig emot fursten. Enligt Drar hade tankeströmningen kring arvsrikets överlägsenhet varit populär på den europeiska kontinenten redan trehundra år före Konungastyrelsens författande, vilket tyder på en politiskt idéhistorisk kontinuitet snarare än impulsiva förslag.

Vidare understryker författaren till Konungastyrelsen vikten av att kungen förser sig med rådgivare och inte handlar i rikets ärenden utan att först rådfråga dessa. Kungen skall enligt furstespegeln hantera sin rådgivning i enighet med kardinaldygden *måttlighet* och bör varken ha för många rådgivare, eller uppenbara alla sina hemligheter för dem. Även Machiavelli menar att varje framgångsrik furste bör omge sig med rådgivare men att det är viktigt att hantera dem måttligt. Rådgivarna bör därför enligt Machiavelli alltid vara beroende av sin furste för att de skall vara till nytta och inte smickra fursten för sin egen vinning.

Enligt Konungastyrelsen ansvarar kungen ytterst för att upprätthålla den lag som är gammal och god, det vill säga den traditionella lagstiftningen. Genom sin jurisdiktion skall kungen

straffa de gärningsmän som bryter mot rikets lagar och fria de som är oskyldiga från brott. Det tillhör dessutom ämbetet att utse domare i varje landskap som kan verka under kungen i rättsliga frågor. För att kunna skilja gott från ont och för att döma rättvist i tvistemål uppmanas kungen att döma efter kardinaldygden *klokhed*. Drar hävdar att rättvisebegreppet i Konungastyrelsen vitnar om en så kallad ”ideologisk bro” mellan Gud och kung. Eftersom konungen förvaltar sin makt genom Gud, är det viktigt att Guds och samhällets naturliga lagar upprätthålls till varje pris. En idéströmning som har sitt ursprung i Egidius Romanus furstespegel från 1280-talet.¹⁰³

Machiavelli gör ingen poäng av att fursten dömer i Guds ärende eller bör upprätthålla Guds lagar. Däremot understryker han att fursten kan straffa enskilda medborgare så länge det finns uppenbara anledningar. När det kommer till våldsdåd bör en vis furste dock inte förhålla sig, utan avvakta med klokhed innan en dom verkställs. Om det i Konungastyrelsens fall innebär att straffa de som bryter mot Guds lag till varje pris, menar Machiavelli att fursten äger rätten att straffa alla individer som är till skada för staten. Oavsett i vilket namn regenten äger sin domsrätt menar båda furstespeglarna i viss utsträckning att ändamålen helgar medlen.

Både Konungastyrelsen och Fursten överensstämmer gällande regentens plikt att investera i rikets infrastruktur och näringsliv. I den förstnämnda av böckerna uppmanas kungen att förvalta sitt kronogods väl och anlägga nya köpstäder, medan Machiavelli förordar att en god furste bör främja köpmännen snarare än att tynga dem med beskattning. Machiavelli avviker från tidigare ideal genom att avråda sin furste från all sorts frikostighet gällande sina tillgångar, framförallt bör statschefen undvika att spendera dem på sitt hov. En reaktion mot den tidigare medeltida politiska kulturen där regenten i Konungastyrelsens fall uppmanades att spendera sina tillgångar på sig själv och sitt hov. Machiavelli försökte genom denna uppmaning normera och förändra de framtida furstarnas ekonomiska förvaltning.

De största meningsskiljaktigheterna gäller regentens ärlighet och dygdighet. Medan författaren till Konungastyrelsen menar att kungen alltid måste hålla sina löften och i alla lägen tala sanning, påstår Machiavelli att en furste aldrig behöver hålla sitt ord om det skulle vara till skada för honom själv eller staten. Detsamma gäller synen på att leva ett dygdigt liv. Enligt Konungastyrelsen ställs kravet att kungen måste vara dydigare än alla andra människor för att leva upp till och förtjäna sitt ämbete. Machiavelli hänvisar till att de flesta

---

¹⁰³ Drar, 1980, s.78-79, citat från s. 79.

dygderna endast leder till furstens fördärv och att det är bättre att framstå som dygdig samtidigt som man kan leva med de laster som inte uppenbart gör fursten hatad. Här instämmer till viss del Viroli som påstår att Machiavelli mötte hårdast kritik för att i sin bok gå emot den traditionella rådgivningen, vilket tyder på ytterligare en reaktion från Machiavellis håll mot sin tids politiska kultur.¹⁰⁴

Jag hävdar att Machiavellis ideal fortfarande innehåller subliminala spår av de fyra kardinaldygderna och att kritiken framförallt riktas mot de många andra furstedygder som länge präglat idétraditionen.

Slutligen överensstämmer furstespeglarna gällande furstens intellektuella kunskapsnivå och färdigheter i krig. Det är viktigt att Konungastyrelsens läsare kan tyda och förstå de brev och räkenskapshandlingar som skrivs så att inga ärenden missköts. Machiavelli poängterar att hans verk endast är avsett åt och till nytta för de personer som förstår sig på det, samt att han överlämnar sin erfarenhet av statskonst till Lorenzo de' Medici för att denne skall kunna uppnå en storhet som varit ämnad honom. Båda regenterna uppmanas att vara väl tränade för krig både fysiskt och bildat. Rikets försvarstrupper bör enligt både Konungastyrelsen och Fursten utgöras av tränade medborgare hellre än inhyrd trupp.

I Sveriges fall var det enligt Harrison gammal sedvänja att använda sig av allmogen som rekryteringsgrund till hären, medan den Italienska modellen utgjordes av inhyrda kondottiärer. De senare visade sig enligt Urban odugliga i de italienska krigen, vilket resulterade i Machiavellis starka reaktion mot den rådande politiska kulturen. För att kunna normera de framtida furstarnas krigsföring var det därför enligt honom av yttersta vikt att statens försvar i framtiden skulle utgöras av beväpnade medborgare.¹⁰⁵

Intressant nog vittnar Konungastyrelsen om en heteronormativ manlighet som antingen har försvunnit ur idétraditionen eller ansetts oväsentlig för schablonen av Machiavellis furste. Ett manlighetsideal som grundade sig i motsatsen till den kätterska sodomiten, vilken kort efter Konungastyrelsens författande användes som politiskt vapen enligt Bagerius och Ekholst.¹⁰⁶

Alla ovanstående ideal tyder på en idéhistorisk kontinuitet med viss förändring i rådgivningslitteraturen. Den största avvikelserna är den kritik Machiavelli riktade mot bilden av

---

¹⁰⁴ Viroli, 2004, s.192.

¹⁰⁵ Harrison, 2002, s.172-173, 2003, s.160, Urban, 2006, s.269-270.

¹⁰⁶ Bagerius, Ekholst, 2007.

den dygdjagande fursten. Enligt den definition av begreppet *politisk kultur* som Demertzis och Österberg förordar avspeglar alla uttryck i texterna författarnas politiska kulturer, samtidigt som de uppmanade till kontinuitet eller en förändring av de normer som ansågs lämpliga.

I slutändan är en statschef alltid en statschef, med avsikt att förvalta sitt rike, sin egen och sin arvtagares makt oavsett vilka medel eller motiv som föreligger. Det är därför föga förvånande att delar av det tidigmoderna fursteidealet hade sina rötter i senmedeltida rådgivningslitteratur.

Förslag för vidare forskning

För framtida studier hade det varit av intresse att pröva studiens slutsats mot ett bredare källmaterial. Genom att studera fler furstespeglar och politiska texter från perioden kan förändringar och brytpunkter i fursteidealet uppmärksammas. Konungastyrelsen skulle exempelvis kunna jämföras med sitt norska motstycke *Konungs skuggsjá* (daterad till mitten av 1200-talet) för att konstatera ett genomgående nordiskt ideal.

Vidare skulle ett genusperspektiv kunna anläggas för att kartlägga konstruerade manlig- och kvinnlighetsideal bland maktutövare. I det här fallet hade det varit av intresse att försöka spåra om och i så fall när, dessa ideal försvinner ur rådgivningslitteraturen för att de möjligtvis ansågs oväsentliga.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Machiavelli, Niccolò, *Fursten*, översättning av Marco Morner, Natur och Kultur, Stockholm 2008.

Um Styrilse Konunga ok Höfdinga, Fornsvenska textbanken, se internetlänk nedan.

Litteratur

Bagerius, Henric, Ekholst, Christine, *En olydig sodomit, Om Magnus Eriksson och det heteronormativa regentskapet*, Scandia 2007:3.

Bergström, Göran, Boréus, Kristina, *Textens mening och makt, Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2005.

Dahlgren, Stellan, Florén, Anders, *Fråga det förflutna, En introduktion till modern historieforskning*, Studentlitteratur, 1996.

Demertzis, Nicolas, *Cultural Theory and Political Culture, new directions and proposals*, Studentlitteratur, Lund, 1985.

Drar, Kristin, *Konungens herravälde såsom rättvisans, fridens och frihetens beskydd: medeltida fursteideal i svenskt hög- och senmedeltida källmaterial*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm, 1980.

Harrison, Dick, *The Age of Abbesses and Queens*, Nordic Academic Press, Lund, 1998.

Harrison, Dick, *Sveriges historia medeltiden*, Liber AB, Stockholm, 2002.

Harrison, Dick, *Europa i världen medeltiden*, Liber AB, Stockholm, 2003

Moberg, Lennart, *Konungastyrelsen: en filologisk undersökning*, Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala, 1984.

Rystad, Göran, *Europa i världen ca 1500-1700*, Liber AB, Stockholm, 2004.

Skinner, Quentin, *Niccolò Machiavelli: en introduktion*, Översättning av Åsa Lindén, Daidalos AB, 1993.

Urban, William L, Jones, Terry, *Medieval Mercenaries the buisness of war*, Greenhill books, London, 2006.

Viroli, Maurizio, *Niccolòs leende*, Atlantis AB, Stockholm, 2004.

Österberg, Eva, *Bönder och centralmakt i det tidigmoderna Sverige, konflikt – kompromiss – politisk kultur*, Scandia 1989:1.

Internet

Fornsvensk lexikalisk databas. 2011-06-01.

<http://spraakbanken.gu.se/fsvldb/>

Konungastyrelsen, under fliken *äldre fornsvenska*. 2011-06-01.

<http://www.nordlund.lu.se/Fornsvenska/Fsv%20Folder/>

Anton, Hans Hubert, *Fürstenspiegel (Königsspiegel) des frühen und hohen Mittelalters*, 2003. 2011-06-01.

<http://www.ahf-muenchen.de/Forschungsberichte/Jahrbuch2003/Anton.pdf>